

LUNDS UNIVERSITET

Juridiska fakulteten

Juridiska fakultetsstyrelsen

Universitetslektor Sverker Jönsson

Remiss: SOU 2016:82 En översyn av lagstiftningen om företagsbot

Ju2016/08612/L5

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, som anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande, som utarbetats av universitetslektor Sverker Jönsson.

1 Allmänna synpunkter på utredningen

Direktiven (Kommittédirektiv 2015:58) för utredningen har innehållit uppdraget att göra en bred översyn av företagsbotsregleringen och föreslå nödvändiga författningsändringar i syfte att säkerställa att det straffrättsliga regelverket för juridiska personer är effektivt, ändamålsenligt och modernt. Vidare ingick i utredningens uppdrag att säkerställa att det straffrättsliga regelverket är anpassat till Sveriges internationella åtaganden. I utredningsuppdraget ingick vidare, förutom en översyn av mera juridisktekniska frågor som t.ex. beräkningmetoder för företagsbotens storlek, också att överväga att reformera företagsboten i riktning mot att införa ett direkt straff för juridiska personer samt att se över företagsbotens förhållande till det individuella straffansvaret (det s.k. straffrättsliga företagansvaret). Redan i det namn utredningen antagit, "Utredningen om vissa frågor om företagsbot", kan möjligen utläsas att utredningen valt att uppfatta uppdraget som förhållandevis begränsat i förhållande till vissa grundläggande frågor angående det straffrättsliga regelverket för brott inom ramen för juridiska personers verksamhet.

2. Utredningens förslag

2.1 Bakgrund, gällande rätt m.m

Precis som utredningen konstaterar (sid. 69) så är det i skrivande stund 31 år sedan (1986) bestämmelserna om företagsbot infördes i Sverige. Bakgrunden var en upplevelse dels av att straffmätningen vid det individuella så kallade straffrättsliga "företagaransvaret" inte motsvarade de stora ekonomiska fördelar en näringsidkare kunde få genom brott i sin verksamhet, dels en uppfattning om att reglerna om förverkande saknade bäring på framtida utsikter till vinst genom brott i näringsverksamhet. Tillsammans beskrevs dessa fenomen som att befintliga sanktioner var otillräckliga för att avhålla någon från brott i näringsverksamheter. Företagsboten infördes som en särskild rättsverkan av brott.

Då, liksom nu, förefaller företagsboten inte direkt svara på eller möta de problem som anges som anledningarna till dess införande. Framförallt vad gäller de konkreta straffnivåerna för individuellt straffansvar vid brott i näringsverksamhet och organisationer stod det lagstiftaren fritt att 1986 – liksom det gör nu – kodifiera det så kallade straffrättsliga "företagaransvaret" och i samband med detta också reglera straffskalorna för denna brottslighet. Straffmätning och påföljdsval vid tillämpningen av det individuella så kallade straffrättsliga "företagaransvaret" är och har varit anmärkningsvärt milda och någon förändring i straffskärpande riktning via rättspraxis tycks inte vara i sikte. Även en förändring av möjligheterna att via förverkande neutralisera vinster i näringsverksamhet när dessa vinster är en konsekvens av brottslighet i verksamheten förefaller framförallt vara en fråga om lagstiftningsteknik.

Trots att drygt 30 år passerat sedan företagsbotens införande, måste det således konstateras att de sätt på vilka de straffrättsliga "problemen" beskrivs, ringas in och definieras fortfarande leder fram till samma slutsatser nu som då. Konsekvensen är – fortfarande - att t.ex. ekonomisk brottslighet, miljöbrottslighet och arbetsmiljöbrottslighet på ett oförklarligt och till synes irrationellt sätt betraktas som undantagsområden i det straffrättsliga systemet; ett undantagsområde som präglas av kriminalpolitisk tveksamhet och en förhållandevis riktninglös straffrättslig lagstiftning som å ena sidan leder till anmärkningsvärt milda straff för gärningar som innebär mycket allvarliga kränkningar mot bl.a. liv och hälsa och å den andra sidan leder till en icke-klandrande ekonomisk sanktion riktad mot en förmögenhetsmassa.

2.2 Utredningens överväganden angående företagsbot som straff eller särskild rättsverkan av brott samt förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret

Utredningens överväganden vad gäller frågorna om företagsbotens juridiska kategorisering som straff och företagsbotens förhållande till det individuella straffansvaret präglas av en viss vaghet vad gäller såväl den kriminalvetenskapliga som den kriminalpolitiska bakgrunden.

För det första diskuterar utredningen inte vilken brottslighet som företagsboten är tänkt att beivra och inte heller mot vilken brottslighet företagsboten kan förväntas vara en ändamålsenlig sanktion. Härvidlag hade det funnits utrymme att reflektera

över om det kan tänkas finnas skillnader mellan t.ex. fiskala brott, brott mot liv och hälsa (brott mot liv och hälsa riktade mot arbetstagare, vårdskador, m.m) och olika former av miljöbrott. Vidare hade det funnits utrymme till reflektion angående vilken betydelse olika organisationsstrukturer har för förekomst, struktur, beivrande och bekämpande av olika typer av brottslighet.

Begreppet "näringsverksamhet" är i detta avseende tämligen intetsägande. Samspelet mellan ett individuellt straffansvar och en sanktion riktad mot organisationens förmögenhetsmassa torde te sig olika beroende på brottstyp och organisationsstruktur. Dessa frågor har undersökts och systematiserats i kriminalvetenskaplig forskning åtminstone sedan 1949 och förfinade modeller för sanktionssystem finns numera lättillgängliga i kriminalvetenskapliga standardverk på internationell nivå. Med tanke på att utredningsdirektiven var att säkerställa att företagsbotssystemet är *ändamålsenligt* och *modernt* förefaller utredningens sparsamma reflektion i dessa avseenden som förhållandevis olycklig.

För det andra förhåller sig utredningen förvånansvärt avvaktande till frågan om att förändra företagsboten till ett direkt straff för juridiska personer. Trots att utredningen konstaterar att Sverige tillhör en krympande minoritet av Europeiska länder som ännu inte infört ett direkt straffansvar för juridiska personer, och trots att utredningen konstaterar att man inte bör överdramatisera konsekvenserna av ett sådant införande för de straffrättsligt bestämda begreppen "brott" och "straff", så väljer utredningen att väja för denna centrala fråga. En fråga som utredningen också uttryckligen skulle utreda enligt utredningsdirektiven. Utredningen tycks huvudsakligen anföra två skäl till att företagsboten ska förbli en "särskild rättsverkan" av brott: 1) Att den klandrande symbolfunktion som följer av bestraffning inte skulle tillföra något vad gäller företagsbotens avskräckande verkan; 2) Att ett straff riktat mot juridiska personer skulle upplösa begreppen "brott" och "straff" straffrättsystematiskt.

Det första skälet är nära anknutet till vad som sagts ovan angående vilken brottslighet företagsboten är tänkt att beivra / bekämpa. Utredningen anför inga övertygande faktabaserade skäl till sin hållning. Ståndpunkten att straffets klandrande funktion inte spelar någon roll vid olika former av brott i näringsverksamhet saknar – så som utredningen presenterar den – rationell grund. Utredningens slutsatser i detta avseende tycks inte vara baserade på kunskap utan snarare på spekulationer.

Det andra skälet - att ett straff riktat mot juridiska personer hotar den straffrättsliga begreppsapparats integritet – är inte heller övertygande. Utredningen konstaterar själv att ett sådant straffansvar riktat direkt mot juridiska personer finns bl.a. i våra nordiska grannländer. Några tecken på att dessa rättssystem utsatts för begreppsmässig upplösning eller sönderfallande integritet finns emellertid inte. Inte heller i övriga europeiska och västerländska rättssystem där ett direkt straffansvar för juridiska personer införts finns några tecken på en straffrättsdogmatisk kollaps.

Angående utredningens överväganden vad gäller frågorna om företagsbotens juridiska kategorisering som straff och företagsbotens förhållande till det individuella straffansvaret kan sammanfattningsvis följande noteras: Utredningens slutsatser vilar på en förvånansvärt svag kunskapsbas. Inte heller har konkreta moderna exempel på hur ett straffansvar för juridiska personer kan utformas studerats. Härvidlag hade t.ex. Nederländerna och Australien kunnat vara

intressanta exempel på konkreta lagstiftningsmodeller som bygger på ett modernt, kunskapsbaserat synsätt på brott inom näringsliv och andra organisationer.

2.3 Utredningens förslag angående företagsbotens tillämpningsområde, företagsbotens storlek, Sveriges åtaganden gentemot OECD, företagsbot genom strafföreläggande, registrering av företagsböter samt förberedande utredningsåtgärder m.m

Utredningens förslag till lagstiftningsåtgärder förefaller väl övervägda och lagstiftnings tekniskt genomtänkta. Fakultetsstyrelsen tillstyrker därför utredningens förslag i och för sig.

Enligt delegation

Sverker Jönsson

